

ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ – МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО САМОСТІЙНОГО ПОШУКУ ЗНАТЬ

У статті розглянуто деякі аспекти підготовки студентів – майбутніх учителів до самостійного пошуку знань. Сучасні вимоги до професійної діяльності та особистості учителя значно впливають на переосмислення теорії та методики професійної освіти. Якісно новий підхід до процесу самостійного пошуку та оновлення знань, особистісного досвіду та професійних настановлень зумовлює актуальність цієї проблеми. Виявлено умови, які сприяють ефективному розвитку самостійності студентів педагогічних ВНЗ. Запропоновано модель професійно-педагогічної підготовки студентів до самостійного пошуку знань. Визначено методи, що найкращим чином впливають на цей процес.

Ключові слова: самостійність, підготовка до самостійного пошуку знань, розвиток самостійності, професійне самовдосконалення, творча активність, компетентнісний підхід.

Актуалізація проблеми підготовки вчителів до самостійного пошуку знань є вимогою сьогодення. Сучасні вимоги до вчителя орієнтують на переосмислення теорії та методики професійної освіти, що склалася в попередні роки, врахування світових реформаційних і модернізаційних процесів, регіональних особливостей.

Важливою складовою підготовки вчителя, що забезпечує йому можливість безперервного професійного самовдосконалення, є самостійне оновлення своїх знань, свого досвіду й професійних установок. Це виражається в тому, що розширюється коло професійних функцій учителя, коректується уявлення про себе як професіонала, переглядається ставлення до професії та до свого статусу в ній.

Мета статті – виявити умови, які сприяють розвитку у студентів – майбутніх учителів самостійності та запропонувати модель професійно-педагогічної підготовки студентів до самостійного пошуку знань.

Процес навчання у вищих навчальних закладах усе частіше ґрунтується на творчій активності та високій самостійності студентів. Самостійний пошук знань є найхарактернішою ознакою професійної діяльності вчителя. Без цього в сучасних мінливих умовах важко засвоїти великий за обсягом програмний матеріал, навчитися постійно вдосконалювати свої знання у подальшій педагогічній діяльності без сторонньої допомоги.

Педагогічні ВНЗ покликані не тільки розвивати в майбутніх учителів самостійність як важливу якість особистості, а й здійснювати підготовку студентів до самостійного пошуку знань, потребу в ефективному професійному самовдосконаленні.

Відомо, що під час організації будь-якої роботи зі студентами, в тому числі й самостійної, необхідно враховувати їхні можливості й особливості віку.

Студенти цілеспрямовано, систематично опановують знаннями й професійними вміннями, оцінюють навчальний процес з точки зору того, що він дає для майбутнього життя. Важливим показником студента – майбутнього вчителя слугує його вміння виконувати всі види й форми навчальної діяльності. Але результати спеціальних досліджень свідчать, що певна частина студентів не володіє навичками записувати лекції, конспектувати літературу, виступати перед аудиторією, вести дебати, аналізувати проблему тощо.

Дослідники проблем професійної підготовки сучасних учителів занепокоєні реаліями сьогодення в розв'язанні цих проблем, пропонують необхідність розробки нових концептуальних підходів, створення механізмів більш раціонального розвитку самостійності студентів [1–4].

Так, Б. Андрієвський пропонує професійно-педагогічну підготовку вчителя здійснювати за такою схемою:

I–III курси – час вивчення ядра й загальних галузей освіти, проведення педагогічної практики, написання курсових робіт з педагогічних і методичних дисциплін;

IV курс – річна педагогічна практика в навчально-виховних закладах, під час якої ведеться збір матеріалу, вивчається література й досвід інших учителів для написання дипломної роботи;

V курс – організація самостійної пізнавальної діяльності студентів, відвідування факультативів, написання та захист дипломної роботи інтегративного змісту, який включає знання суспільних, психолого-педагогічних і методичних дисциплін [1, с. 15–17].

Дослідники підтверджують, що студенти педагогічних ВНЗ відчують гостру потребу в науково-педагогічному супроводі їх самостійної роботи, у збагаченні своїх уявлень про те, як цю самостійність формувати у своїх майбутніх вихованців.

Вагомими й необхідними умовами успішного самостійного пошуку знань студентами, на нашу думку, мають бути:

- організація внутрішньовузівської підготовки викладачів педагогічних навчальних закладів до здійснення цього процесу, напрацювання досвіду виконання цієї роботи;

- поступова (поетапна) переорієнтація професійної підготовки студентів (лекцій і практичних занять) на збільшення частки самостійної роботи;

- розвиток у майбутніх учителів індивідуально-творчого стилю засвоєння досвіду педагогічної діяльності.

Критеріями готовності студентів до самостійного пошуку знань можна вважати добре засвоєні й усвідомлені вихідні теоретичні положення, характеристики й концептуальні підходи, на які слід орієнтуватися в оцінюванні результатів їх навчання:

- самостійність студентів формується більш успішно, якщо педагогічне керівництво цим процесом поєднується з їхніми конкретними самостійними діями, прояви самостійності заохочуються та стимулюються, при цьому велику роль виконують емоції успіху, які викликають у студента необхідні

для нього почуття радості й задоволеності, спонукаючи до нових звершень, до вияву творчості, самостійних продуктивних дій;

- у зв'язку з тим, що у слові “сам” реалізуються потреби й позиція, мета й мотиви, стимули й очікування, умовою позитивних переживань, необхідних для формування самостійності студента, є оцінювання не скільки результатів його самостійної діяльності, стільки його особистості;

- самостійний пошук знань пов'язаний з мірою допомоги з боку викладача, засобів стимулювання, підтримки й заохочення.

- найвагомим мотивом для формування самостійності студента є прагнення до самоствердження, самоаналізу та самопізнання.

Таке співробітництво виявляється в чотирьох формах діяльності вчителя і учнів:

- оцінна діяльність самого педагога,
- колективна оцінна діяльність учнів,
- створення суспільної думки в класі,
- практична готовність учителя до виховання самостійності як особистісної якості.

Важливою педагогічною умовою формування готовності студентів – майбутніх учителів до самостійного пошуку знань нами вважається поступова переорієнтація навчальних курсів (лекцій і практичних занять) на збільшення частки самостійної діяльності самих студентів, набуття ними практичного досвіду.

На першому курсі на лекціях з педагогічних дисциплін, коли студенти ще не мають ні досвіду формулювання проблем, ні розв'язання проблемних ситуацій, ні використання для цього інтелектуальних умінь (аналіз, синтез, порівняння, виділення головного, узагальнення, вміння робити висновки), викладач здійснює пряме управління самостійною роботою: упродовж лекції він сам формулює проблему, сам її розв'язує.

Далі викладач, керуючись інтелектуальним досвідом аудиторії, поступово прищеплює студентам навички критичного оцінювання лекційного матеріалу. З цією метою застосовує лекції із запланованими помилками.

Актуальними для реалізації цієї мети виявились бінарні лекції, на яких студентам пропонувалось обґрунтувати свою позицію, поставити грамотно запитання, а також проаналізувати, порівняти матеріал лекції зі своїми уявленнями про ту чи іншу проблему, запропонувати своє рішення.

Пряме управління самостійним пошуком знань також містить у собі виступи студентів з доповідями, тематику яких і приблизні плани, список рекомендованої літератури, загальний інструктаж щодо складання тексту доповіді й подальшого її проголошення готує сам викладач.

Може також використовуватися заповнення таблиць, складання схем, розв'язання текстових ситуацій або завдань.

Мета наступного кроку в оволодінні уміннями самостійного пошуку знань – це формування навичок продуктивної самостійної роботи у співпраці з викладачем. Тут відбувається реалізація продуктивної самостійної роботи

студентів. Викладач дає завдання, формулює проблему й здійснює тільки загальний інструктаж. Студенти самостійно обирають необхідну модель і розв'язують проблему.

Зміст підготовки до самостійного пошуку знань становлять саме ті знання з педагогічних дисциплін, які ставлять за мету:

- розвивати пізнавальну активність і позитивну мотивацію до самостійного оволодіння знаннями, вміннями й навичками;
- пробуджувати критичне мислення і творчі вміння через розв'язання проблемних завдань;
- висування гіпотез і складання моделі розв'язання конкретного самостійного завдання.

Наступний етап організації підготовки майбутніх учителів до самостійного пошуку знань полягає в переході від оглядових лекцій до проблемних. Викладач формує проблему й разом із студентами розв'язує її. Наявне співуправління, на відміну від прямого управління, студенти вже вміють аналізувати ситуацію, порівнювати, узагальнювати факти й рішення. Керуючись певним алгоритмом, студенти самостійно розв'язують поставлену проблему, здійснюють рефлексію, а на наступному практичному занятті її обговорюють. До проведення лекцій і практичних занять залучаються студенти або практичні працівники з різними позиціями, або самі студенти виконують роль опонентів чи викладачів. Застосовується не тільки співуправління, а й перспективне управління: викладач на попередній лекції оголошує тему, план проведення, знайомить з тим обсягом знань, умінь і навичок, які вони мають набути, а також повідомляє про їх значення для майбутньої професійної діяльності вчителя.

Викладач пропонує не тільки проблемні й бінарні лекції, а й лекції-конференції, де використовуються елементи співуправління.

Студенти за обраною темою за допомогою викладача добирають літературу, узагальнюють обрані джерела, аргументують свої висновки, готуються до виступу на лекції-конференції, де передбачено тренування ораторського мистецтва, що теж важливо для вчителя.

Практика засвідчує, що можна ефективно використовувати перспективне співуправління на заняттях з усіх дисциплін, яке є головним засобом формування умінь студента самостійно здійснювати пошук необхідних йому знань. Відчуття студентами того, що вони вивчатимуть те, що є необхідним для майбутньої професії, стимулює їхню самостійну діяльність.

Серед методів, які найбільше сприяють ефективному самостійному пошуку знань, такі:

- проблемна лекція – викладач лише формулює проблему, студенти на наступній лекції колективно під керівництвом викладача її розв'язують.
- використання інтерактивних методів навчання – ділових ігор. Викладач у цьому випадку окреслює тільки конкретний план наступних занять, вимоги до студентів та їхньої підготовки;
- залучення студентів до наукових гуртків, позааудиторних наукових об'єднань і спільнот за інтересами.

Надалі у студентів – майбутніх учителів формується якісно новий рівень підготовки до самостійного пошуку знань, на якому вони, як правило, виявляють найвищу самостійність. Це пов'язано з упровадженням спецкурсу “Педагогічне керівництво підготовкою студентів до самостійного пошуку знань”, який рекомендується проводити для того, щоб студенти змогли підготуватись до педагогічної практики. Тут переважає повна самостійність студентів навіть у формулюванні проблем і шляхів їх розв'язання.

Більшість тем, змісту, форм і методів упровадженого спецкурсу узгоджується зі студентами – майбутніми вчителями; запропонований матеріал має бути досить гнучким і професійно спрямованим.

Запропонована нами модель поетапної підготовки студентів до самостійного пошуку знань відображає процес поступального й неперервного професійно-особистісного розвитку й саморозвитку майбутніх учителів.

Раціональне поєднання лекцій, семінарських, лабораторно-практичних занять сприятиме розвитку самостійності майбутніх учителів як важливої особистісної якості, доповнюватиметься спеціально організованою професійно спрямованою підготовкою майбутніх учителів до самостійного пошуку знань.

Означений спецкурс ґрунтується на діяльнісному й особистісно орієнтованому підходах до реалізації завдань підготовки студентів – майбутніх учителів до самостійного пошуку знань. Він синтезує знання в галузі психолого-педагогічних дисциплін, які містять значні резерви ефективного впливу на підготовку студентів до самостійного пошуку знань. За певних умов створюються додаткові можливості для розширення поля саморозвитку самостійності самих студентів з метою активізації їхньої професійної самореалізації.

Таких певних умов, на нашу думку, декілька, й усі вони взаємопов'язані між собою та ефективно діють, якщо:

- усвідомлювати, що лекції дають поштовх і напрям не тільки для самостійної роботи студентів, розкривають не тільки зміст теоретичних питань, а й методику педагогічного керівництва самостійним пошуком знань;
- витримувати доцільне співвідношення продуктивності та якості виконання самостійних робіт;
- утримувати у процесі організації самостійної роботи розумову активність, пов'язувати завдання для самостійної роботи з цікавими проблемами;
- формувати культуру взаємодії, вміння використовувати різні засоби спілкування (мовлення, міміку, жести);
- створювати для кожного студента оптимально сприятливі умови для його всебічного саморозвитку;
- вивчати й робити висновки про рівень розвитку студентів, вивчати причини помилок, які вони допускають;
- запровадити оптимальне планування, реалізацію педагогічних технологій самостійної роботи, залучати до педагогічного аналізу, стимулювати й корегувати самостійну діяльність.

Висновки. Означені умови успішної підготовки майбутніх учителів до самостійного пошуку знань визначають не що інше, як компетентнісний підхід, який передбачає аксіологічну, мотиваційну, рефлексивну, когнітивну, операційно-технологічну та інші складові результатів навчання, що відображають прирощення не лише знань, умінь і навичок, а й досвіду емоційно-ціннісного ставлення.

Саме тому процес самостійного пошуку знань передбачає духовний взаємозв'язок діяльності викладача і студентів, їх спілкування за принципом педагогічного співробітництва.

Для студентів вищого навчального закладу важливо не лише оволодіти певною професією та отримати відповідну кваліфікацію спеціаліста, а й набутти важливих компетенцій через застосування наявних знань, сформувати потребу до постійного самостійного отримання необхідної кількості знань, умінь, навичок протягом усього життя.

Список використаної літератури

1. Андрієвський Б.М. Сучасні вимоги до організації та змісту підготовки вчителя / Б.М. Андрієвський // Інтеграція структури та змісту початкової освіти. – Херсон : ХДУ, 2003.
2. Дурай-Новакова К.М. Формирование профессиональной готовности студентов к педагогической деятельности : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / К.М. Дурай-Новакова. – М., 1983. – 372 с.
3. Линенко А.Ф. Теория і практика формування готовності студентів педагогічних вузів до професійної діяльності : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / А.Ф. Линенко ; Інститут педагогіки АПН України. – К., 1996. – 44 с.
4. Луценко В.В. Особистісно орієнтоване навчання як умова гуманістичного підходу при організації самостійної роботи студентів / В.В. Луценко // Теорія і практика управління соціальними системами. – 2001. – № 2. – С. 25–29.

Стаття надійшла до редакції 26.02.2014.

Парфенов М.П. Подготовка студентов – будущих учителей к самостоятельному поиску знаний

В статье рассмотрены некоторые аспекты подготовки студентов – будущих учителей к самостоятельному поиску знаний. Современные требования к профессионализму и личности учителя оказывают значительное воздействие на переосмысление теории и методики профессионального образования. Качественно новый подход к процессу самостоятельного поиска и обновления знаний, личностного опыта и профессиональных установок обуславливает актуальность данной проблемы. Выявлены условия, которые способствуют эффективному развитию самостоятельности студентов педагогических вузов. Предложена модель профессионально-педагогической подготовки студентов к самостоятельному поиску знаний, а также определены методы, которые наилучшим образом влияют на этот процесс.

Ключевые слова: *самостоятельность, самостоятельный поиск знаний, развитие самостоятельности, профессиональное самосовершенствование, творческая активность, компетентностный подход.*

Parfenov M. Would-be teachers' training for independent search of knowledge

Considered are: some aspects of would-be teachers' training which orients them to independent search of knowledge.

Contemporary requirements to the teacher, to his professionalism and personality greatly influence reconsideration the theory and methods of would-be teachers' professional training.

Qualitatively new approach to the process of independent search of knowledge and updating it, gaining personalities' experience and professional aims gain the problem's currency.

The conditions which contribute to effective development of would-be teachers' independent work are revealed in the article.

The author puts forward the model of would-be teachers' professional and pedagogical training aimed to independent search of knowledge. The methods which effectively influence the training process are defined in the article.

The proposed staged model of would-be teachers' training oriented to independent search of knowledge, the main provisions of which are outlined in the special course "Pedagogical guidance of would-be teachers aimed to independent search of knowledge", displays this holistic process that affects the progressive and continuous professional personal development and self-development of Pedagogical Higher School students.

The reasonable combination of lectures, seminars, laboratory works and practical classes contributes to the development of would-be teachers' self - reliance as the most important personal quality.

Key words: *self-reliance, independent search of knowledge, self-reliance development, professional perfection, creative activity, competence approach.*